
XX. SZÁZAD

Olasz monográfia Horthyról

Keserves tapasztalatok tanítottak meg minket arra, hogy hazánk történelmének külföldön hiányzó vagy hiányos ismerete, téves avagy megtevesztő képe nemcsak nemzetközi kapcsolatainkban okozhat kommunikációs nehézségeket, de nemzetünk létében is előidézhet tragédiákat. Ezért nemzeti érdekünk, hogy múltunkat hitelesen lássák földrajzi és nyelvi határainkon kívül, és – mondhatni némi szójátékkal – nemzeti (köz)érdeklődésre tarthatnak igényt, korántsem csak a történész-szakma kíváncsiságára, a „zivataros századainkról” és históriánk főszereplőiről külföldi történészek által írott könyvek. Horthy Miklósról, aki névadója és meghatározója volt egy korszaknak a két világháború közti Magyarországon, az amerikai *Thomas Sakmyster* angolul 1994-ben, magyar fordításban 2001-ben megjelent életrajza (*Admirális fehér lovon*) után most egy olasz történész, *Martina Bertoni* tett közzé monográfiát *Horthy Miklós: diktátor vagy gentleman? (Miklós Horthy, dittatore o gentiluomo?)* címmel.

A könyv eredetileg diplomamunkának készült az Udinei Tudományegyetemen, amely az olasz–magyar kapcsolatok egyik legaktívabb ápolója, hála elsősorban olyan kiváló professzoroknak, mint *Roberto Ruspanti*, *Giampaolo Borghello*, *Andrea Csillaghy* vagy *Adriano Papo* (a Papo-szerzőpáros *Magyarország a legújabb korban* című szintéziséről szóló ismertetésünket lásd a *Klió* 2009/1. számában). Idehaza sokakat irigykedésre készíthet, hogy lám, odakint szakdolgozatok is kinyomtatásra kerülnek, míg nálunk gyakran PhD-disszertációk publikálása is leküzdhetetlen pénzügyi és egyéb akadályokba ütközik. De az igazsághoz tartozik, hogy az „Új Diplomamunkák” (*Nuove Tesi*) sorozatmegjelentetését „az IFIS Bank Sebastian von Fürstenberg támogatása” tette lehetővé az egyetemi Forum kiadó számára. Szponzorok nélkül ott sem megy...

A könyvcímben feltett – saját maga által „látszólag provokatív”-nak minősített (13.) – kérdésre *Martina Bertoni* egyértelmű, könyve végén teljesen explicit választ ad: „Horthy Miklós tehát diktátor vagy gentleman volt? (A „gentiluomo” olasz szót úriembernek is fordíthatjuk – M.

I.) Bizonyosan kijelenthetjük, hogy nem volt diktátor... Megállapíthatjuk, hogy gentleman volt. Úriember származására és neveltetésére nézvést. És gondolkodásában is.” (163.) Ez a „végítélet” sokkal pozitívabb, mint akár a Sakmysteré, akár a szerző által szintén egyetértőleg és iránymutatóként hivatkozott Szekfű Gyula, Németh László és Bibó István, vagy – a jelenbeli tudósok közül – Romsics Ignác véleménye (20.). A nézetkülönbözőség ellenére a Sakmyster-könyvvel érdekes egybeesést mutat, hogy Bertoni is lényegében 1918-cal kezdi meg az életrajzi krónikát, ami előtte volt, arra, fontos olasz vonatkozásai dacára, csak visszapillant. Még különösebb, hogy a tárgyalás tulajdonképpen „Gömbös halálával, egy korszak végével” (135.) zárul. Az 1936 utáni történések futó-vázlatos összegzésre érdemesíttetnek. (Az 1945 utániak pedig mindösszesen egyetlen bekezdésre, hat sorra.)

Megfogalmazható a gyanú, hogy a „rehabilitáló”, elismerő összképet éppen az által festheti meg a monográfus, hogy Horthynak mind a fehérterrorban, mind a második világháborúban játszott szerepét meglehetősen nagyvonalúan kezeli, a szó mindkét értelmében. Csakis így készíthet portrét a hagyományörző úriemberről, akinek „parlamentáris diktatúrája”-ból (ditatura parlamentare, 77.) és „ellenőrzött modernizáció”-jából (modernizzazione controllata, 78.) a parlamentarizmus és a modernizáció inkább hajlami-szándékai szerint való volt, míg a diktatúra és az ellenőrzés a trianoni tragédiából következő kényszerpálya és kikerülhetetlen történelmi csapda, aki „szívesebben keresett volna szövetségeket nyugatabbra, pontosabban fogalmazva, jobban örült volna Anglia támogatásának, melynek nemzetközi jelentőségét mindig is tisztelte és elismerte. Nem tisztelte viszont Hitlert...” (154., 158.) s aki „kisnemesként” a „hagyományos arisztokráciát képviselő” Bethlen István konzervativizmusával sokkal inkább rokonszenvezett, mint a „középosztályból” érkezett Gömbös Gyula Mussolinire csodáló radikalizmusával.

Bertoni még a „kétségtelen szónoki képességekkel megáldott ember” rangjával sem habozik kitüntetni Horthyt (164.). Túlzott szimpátia? Alighanem. Horthy-apológia? Aligha kifogásolhatóbb, mint az a Magyarországon évtizedeken át hivatalos álláspont, miszerint a kormányzó „fasiszta” lett volna (20.).

Martina Bertoni több ponton vitára ösztönző munkájának erényei közé tartozik, hogy bőségesen használ, idéz és tüntet fel magyar szakirodalmat, és hogy olasz kiadványban szokatlan bőséggel közöl magyar nyelven is szövegrészeket (ráadásul viszonylag kevés hibával). Kétséges ugyanakkor a kormányzóra használt „Reggente” (régens) kifejezés pontossága, ami új-

fent emlékeztet Sakmyster szóhasználatának (Regent) kérdésségére (lásd a fordító, Romsics Gergely lábjegyzetét az 5. oldalon).

„Europaizálódik” a történetírás, kezd – bizonyos értelemben és bizonyos fenntartásokkal – „egy nyelven beszélni”, soknyelvűsége mögött is. Párbeszédet folytat, eszmét cserél, vitatkozik. Európaiul.

Martina Bertoni: Miklós Horthy, dittatore o gentiluomo? (Horthy Miklós: diktátor vagy gentleman?), Forum Editrice Universitaria, Udine, 2010, 175.

Madarász Imre